

УДК 65.012

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2024-1-20>**Божкова В.В.**доктор економічних наук, професор
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. МакаренкаORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1557-3819>**Шедякова Т.Є.**доцент
Харківського національного університету імені В.Н. КаразінаORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6492-4542>**Божков Д.С.**доктор філософії, викладач
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. МакаренкаORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0114-2516>**Bozhkova Viktoriia**

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Shediakova Tetiana

V.N. Karazin Kharkiv National University

Bozhkov Dmytro

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ CLASSIFICATION OF RISKS OF SECURITY-ORIENTED DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

У статті проаналізовано ризики безпекоорієнтованого розвитку підприємств, уточнено класифікаційні ознаки та систематизовано види ризиків. Методи дослідження: логічний аналіз, узагальнення, систематизація. Відзначено, що ризики безпекоорієнтованого розвитку підприємств можна поділяти на зовнішні і внутрішні, а у кожній з цих груп за ознаками: економічні, фінансово-інвестиційні, ринкові, політичні, правові, соціальні, кадрові, організаційні, комунікаційні, інформаційні, інноваційні, техніко-технологічні, виробничі, екологічні, техногенні, кримінальні, форс-мажорні. Уточнення видів ризиків та їх класифікації сприяє підвищенню обґрунтованості їх урахування та управління, що в цілому спрямоване на посилення безпечності діяльності та забезпечення безпекоорієнтованого розвитку підприємств. В подальшому уточнена класифікація ризиків може бути покладена в основу оцінювання та управління ризиками безпекоорієнтованого розвитку підприємств.

Ключові слова: безпекоорієнтований розвиток, ризики, класифікація, ознаки.

Security-oriented development is a necessary prerequisite for stable positions of domestic enterprises on the market. It is characterized by a number of numerical risks. The list of types of risks needs to be clarified in accordance with the transformations in the modern socio-economic business environment. This substantiates the relevance of the research, its purpose and task. The purpose of the article is to clarify the classification of risks of security-oriented development of enterprises. Object of research: risks of security-oriented development of Ukrainian enterprises in modern conditions. The subject of the study: classification features for the systematization of risks of security-oriented development of enterprises. Research methods: logical analysis, generalization, systematization. The article analyzes the risks of security-oriented distribution of enterprises, specifies the classification features and systematizes the types of risks. It was noted that the risks of security-oriented development of enterprises can be divided into external and internal, and in each of these groups according to the following characteristics: economic, financial and investment, market, political, legal, social, personnel, organizational, communication, informative, innovative, technical and technological, production, ecological, technogenic, criminal, force majeure. Clarification of the types of risks and their classification contributes to increasing the validity of their consideration and management. In general, this is aimed at increasing the level of safety of activities and ensuring the safety-oriented development of enterprises. In the future, the refined classification of risks can be used as a basis for assessing and managing the risks of security-oriented development of enterprises.

Key words: security-oriented development, risks, classification, signs.

Постановка проблеми. Безпекоорієнтований розвиток є необхідною передумовою стійких позицій вітчизняних підприємств на ринку.

Коваленко В. В. відзначає, що збільшення кризових явищ, динамічності та невизначеності в економіці вимагають від підприємств посилення уваги до питань економічної безпеки, виявлення та нейтралізації можливих загроз, небезпек і ризиків діяльності [1]. Притис В. І., Гавловська Н. І. і Рудніченко Є. М. узагальнили, що безпека є станом, який характеризує захищеність від реальних і потенційних небезпек, загроз та ризиків [2]. Башинська І. О. вважає, що безпекоорієнтоване управління, націлене на мінімізацію негативного впливу ризиків та на максимізацію вигід від ймовірнісних можливостей [3]. Маслій О. А. і Буряк А. А. [4] зазначають, що зі зростанням кількості екзогенних викликів дослідження ризиків та загроз економічній безпеці має бути пріоритетним напрямом наукових досліджень.

Відтак, питання безпекоорієнтованого розвитку підприємств напряму пов'язані з якісним управлінням ризиками, які необхідно ідентифікувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці широко досліджували проблематику урахування і управління ризиками безпекоорієнтованого розвитку підприємств (Коваленко В. В. [1], Притис В. І., Гавловська Н. І. і Рудніченко Є. М. [2], Башинська І. О. [3], Маслій О. А. і Буряк А. А. [4], Кримчак Л. А. [5; 6], Гарбузюк В. В., Рудніченко М. М. і Романюк І. П. [6], Вершиніна Д. М. [7], Вітик Б. [8], Живко З. Б., Черевко О. В., Зачосова Н. В., Живко М. О., Баворовська О. Б., Занора В. О. [9], Рудніченко Є. М. [10] та інші).

Так, Кримчак Л. А., Гарбузюк В. В., Рудніченко М. М. і Романюк І. П. ідентифікували ризики в системі безпекоорієнтованого управління [6], Маслій О. А. і Буряк А. А. досліджували загрози економічній безпеці та безпеці інформаційного середовища, які спричиняють ризики в умовах війни з РФ [4], Коваленко В. В. аналізував управління ризиками в системі економічної безпеки підприємства та засоби їх нейтралізації [1], Башинська І. О. запропонувала схему безпекоорієнтованого управління згідно з концепцією прийнятого ризику [3] тощо.

Але ризики безпекоорієнтованого розвитку підприємств у сучасних умовах господарювання залишаються висвітленими не достатньо.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення класифікації ризиків безпекоорієнтованого розвитку підприємств. Для досягнення мети сформульовано такі завдання:

– конкретизувати види загроз та ризиків безпекоорієнтованого розвитку підприємств;

– визначити та систематизувати класифікаційні ознаки для ризиків безпекоорієнтованого розвитку підприємств.

Об'єкт дослідження: ризики безпекоорієнтованого розвитку українських підприємств в сучасних умовах.

Предмет дослідження: класифікація ризиків безпекоорієнтованого розвитку підприємств.

Методи дослідження: логічний аналіз, узагальнення, систематизація.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпекоорієнтований розвиток підприємств характеризується низкою чисельних ризиків, які потребують уточнення, відповідно до трансформацій у сучасному соціально-економічному бізнес-середовищі. Вітчизняні науковці виділяють широкий спектр ризиків, притаманних господарській діяльності.

Так, Башинська І. О. до основних ризиків виробничо-господарської діяльності підприємств віднесла [3]:

- обмеження фінансових ресурсів;
- доступність технологічних рішень;
- низький рівень забезпеченості трансформаційних змін фінансово-економічними ресурсами (згідно вимог інноватизації);
- низьку якість інституційного середовища.

Вершиніна Д. М. виділили такі групи ризиків [7]:

- юридично-правові;
- фінансові;
- виробничі;
- природні (екологічні);
- ринкові.

Кримчак Л. А., Гарбузюк В. В., Рудніченко М. М. і Романюк І. П. всі ризики поділяють на зовнішні (правові, соціальні, фінансові) та внутрішні (основні й допоміжні) і виділяють такі категорії ризиків [6]:

- клієнтські;
- кадрові;
- системні;
- організаційні;
- управлінські;
- матеріально-технічні;
- інформаційні;
- репутаційні;
- правові;
- соціальні;
- фінансові.

Живко З. Б., Черевко О. В., Зачосова Н. В., Живко М. О., Баворовська О. Б., Занора В. О. до основних внутрішніх небезпек і загроз віднесли [9, с. 12–13]:

- низький рівень дисципліни;
- протиправні дії співробітників;
- порушення режиму роботи з конфіденційною інформацією;
- вибір ненадійних партнерів, інвесторів;

- відтік кваліфікованих кадрів, низька компетентність, смерть провідних фахівців і керівників;
- недостатня патентна захищеність;
- аварії, вибухи, пожежі, перебої в постачанні енергії, води, тепла, поломка обчислювальної техніки;
- низький освітній рівень керівників, залежність від криміналітету;
- упущення у тактичному і стратегічному плануванні.

За природою виникнення ці автори класифікували загрози безпеці підприємства на [9, с. 23]:

- політичні;
- економічні;
- техногенні;
- правові;
- кримінальні;
- екологічні;
- конкурентні;
- контрагентські;
- соціальні;
- адміністративні;
- інформаційні.

Маслій О. А. і Буряк А. А. виокремили такі види загроз економічній безпеці України в умовах війни [4]:

- макроекономічна безпека (економічний спад; відтік капіталу; скорочення інвестицій, кредитів; зменшення трудового потенціалу);
- виробнича безпека (скорочення виробництва; деіндустріалізація економіки; зниження конкурентних позицій української продукції; збільшення часток низько-технологічної та сировинної продукції);
- фінансова безпека (дефіцит держбюджету; зростання держборгу; погіршення інституційної спроможності банків; збільшення непрацюючих кредитів);
- зовнішньоекономічна безпека (втрата експортного потенціалу; ускладнення тран-

спортної логістики; зростання негативного сальдо торговельного балансу; зниження дієвості інфраструктури зовнішньоторговельної діяльності; зростання імпорту у внутрішньому споживанні);

- інвестиційно-інноваційна безпека (зменшення капітальних інвестицій; згорання інноваційної активності, НДДКР; погіршення інвестиційних процесів; релокація бізнесу за межі України);

- соціальна безпека (погіршення соціально-економічного становища населення, умов і якості життя; зниження рівня соціального захисту; втрата можливостей зайнятості; погіршення доступу до медичної допомоги, до соціальних послуг; масовий виїзд населення за кордон, зростання кількості ВПО; погіршення стану довкілля; збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру).

Поділяємо думку Кримчак Л. А., Гарбузюк В. В., Рудніченко М. М. і Романюк І. П. про те, що кожна з груп ризиків можна розглядати у розрізі зовнішніх і внутрішніх впливів, бо для кожного з впливів можна визначити загрози з боку як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Так, до зовнішніх економічних ризиків традиційно відносять інфляційні ризики, ризики відповідного етапу економічного розвитку, а до внутрішніх – недостатність або невідповідність економічних ресурсів для покриття можливих втрат (безпечного розвитку) тощо (табл. 1).

Уточнення видів ризиків та їх класифікації сприяє підвищенню обґрунтованості їх урахування та управління, що в цілому спрямоване на посилення безпечності діяльності та забезпечення безпекоорієнтованого розвитку підприємств.

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного дослідження відзначимо, що

Таблиця 1

Систематизація ризиків безпекоорієнтованого розвитку підприємств

Групи ризиків	Зовнішні ризики	Внутрішні ризики
1	2	3
Економічні	- інфляційні, - розвиток інформаційної економіки в світі, - економічний спад в країні, - деіндустріалізація економіки в країні	- недостатність/невідповідність економічних ресурсів для безпечного розвитку
Фінансові, інвестиційні	- відтік капіталу, - скорочення інвестицій (у т.ч. капітальних), кредитів	- фінансові, - погіршення інвестиційних процесів
Політичні	- зміна політичної ситуації в країні, - лобі конкурентів	- невідповідності внутрішньої політики зовнішнім викликам
Правові	- законодавчі зміни	- невідповідність законодавчим вимогам

Продовження Таблиці 1

1	2	3
Соціальні	- погіршення соціально-економічного становища населення, умов і якості життя; - зниження рівня соціального захисту; - погіршення доступу до медичної допомоги, до соціальних послуг, - збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру	- невідповідність бізнесу соціальним запитам
Кадрові	- погіршення демографічної ситуації, - масовий виїзд населення за кордон, - зростання кількості ВПО, - відтік кваліфікованих кадрів, - зменшення трудового потенціалу, - втрата можливостей зайнятості за фахом/взагалі	- невідповідність кваліфікації кадрів, керівників, - низька компетентність кадрів, керівників
Ринкові	- глобалізаційні, - ринкової кон'юнктури, - рейдерських атак, - недобросовісної конкуренції, - зниження конкурентних позицій української продукції, - збільшення часток низько-технологічної та сировинної продукції, - зростання імпорту у внутрішньому споживанні	- невідповідність потенціалу підприємства вимогам ринку, - контрагентські (ненадійні партнери, інвестори), - клієнтські, - репутаційні, - ускладнення транспортної логістики
Організаційні	- низької якості інституційного середовища, - зниження дієвості інфраструктури	- адміністративні, - управлінські, - структурні, - системні
Комунікаційні	- зовнішні комунікаційні бар'єри	- невідповідність обраного інструментарію маркетингових комунікацій, - неефективності внутрішніх комунікацій
Інформаційні	- зростання вимог до роботи у віртуальному просторі, - кібер-атаки, - зловмисне програмне забезпечення (вірусне або замасковане вкладення), - шахрайство (фішинг, крадіжки фінансові, баз даних тощо), - шпигунство	- невідповідність інформаційної системи, - кібер-безпека, - недотримання вимог до роботи з конфіденційною інформацією
Інноваційні	- стрімкого розвитку випереджаючих інновацій в світі, - зростання інноваційної активності, НДДКР в країні	- невідповідності SMART-спеціалізації регіону, - інноваційних проєктів
Техніко-технологічні	- розвитку НТП, - стрімкого поширення цифровізації в світі	- недостатність НДДКР, - недостатність ОПІВ, - недостатня патентна захищеність
Виробничі	- скорочення виробництва в країні, - збільшення часток низько-технологічної та сировинної продукції	- матеріально-технічні, - релокація бізнесу
Екологічні	- екологічних катастроф, - погіршення стану довкілля	- аварії з наслідками для екології, - невідповідність змінам у екологічному законодавстві
Техногенні	- катастрофи, - аварії, вибухи, пожежі,	- перебої з постачанням енергії, води, тепла, - збої в роботі комп'ютерної техніки
Кримінальні	- втрати через війну з РФ,	- силове захоплення, - рейдерство
Форс-мажорні	- непередбачувані («чорні лебеді»)	- непередбачувані («чорні лебеді»)

ризика безпекоорієнтованого розвитку можна поділяти на зовнішні і внутрішні, а у кожній з цих груп виокремлювати за ознаками: економічні, фінансово-інвестиційні, ринкові, політичні, правові, соціальні, кадрові, організаційні, комунікаційні, інформаційні, інноваційні, тех-

ніко-технологічні, виробничі, екологічні, техногенні, кримінальні, форс-мажорні.

Вподальшому уточнена класифікація ризиків може бути покладена в основу оцінювання та управління ризиками безпекоорієнтованого розвитку підприємств.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В. В. (2018). Ризики в системі економічної безпеки підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 3 (51). С. 175–180.
2. Притис В. І., Гавловська Н. І., Рудніченко Є. М. (2019). Дослідження базових категорій безпекоорієнтованого підходу в управлінні підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. № 2. С. 23–30.
3. Башинська І. О. (2019). Механізм забезпечення безпекоорієнтованого управління промисловим підприємством. *Економіка та управління підприємствами*. Вип. № 6 (74). С. 21–26.
4. Маслій О. А., Буряк А. А. (2023) Трансформація загроз економічній безпеці та безпеці інформаційного середовища України у сучасних умовах повномасштабної війни. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. № 3 (129). С. 28–32.
5. Кримчак Л. А. (2023). Трансформація ризиків та загроз економічної безпеки вітчизняних суб'єктів господарювання. *Development service industry management*. № 1. С. 56–60.
6. Кримчак Л. А., Гарбузюк В. В., Рудніченко М. М., Романюк І. П. (2021). Ідентифікація ризиків діяльності закладів охорони здоров'я в системі безпекоорієнтованого управління. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. Т. 6. № 3. С. 184–189.
7. Вершиніна Д. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення безпекоорієнтованого управління підприємств будівельної галузі в умовах євроінтеграції. Дис. на здоб. наук. ступ. докт. філософії за спец. 051 «Економіка». Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. Харків, 2021. 222 с.
8. Вітик Б. (2024). Кадрова безпека підприємства: теоретичні засади забезпечення. *Цифрова економіка та економічна безпека*. № 2 (11). С. 66–69.
9. Організація та управління системою економічної безпеки підприємства: навчально-методичний посібник / З. Б. Живко, О.В. Черевко, Н.В. Зачосова, М. О. Живко, О.Б. Баворовська, В.О. Занора; за ред. З.Б. Живко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 120 с.
10. Рудніченко Є. М. (2013). Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. № 25 (I). С. 188–195.

References:

1. Kovalenko V. V. (2018). Ryzky v systemi ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva ta zasoby yikh neitralizatsii. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*. № 3 (51). P. 175–180.
2. Prytys V. I., Havlovska N. I., Rudnichenko Ye. M. (2019). Doslidzhennia bazovykh katehorii bezpekoorіientovanoho pidkhdou v upravlinni pidpryiemstvamy. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho univertsytetu. Ekonomichni nauky*. № 2. P. 23–30.
3. Bashynska I. O. (2019). Mekhanizm zabezpechennia bezpekoorіientovanoho upravlinnia promyslovym pidpryiemstvom. *Ekonomka ta upravlinnia pidpryiemstvamy*. Vyp. № 6 (74). P. 21–26.
4. Maslii O. A., Buriak A. A. (2023) Transformatsiia zahroz ekonomichnii bezpetsi ta bezpetsi informatsiinoho seredovyshcha Ukrainy u suchasnykh umovakh povnomasshtabnoi viiny. *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpryiemnytstvo*. № 3 (129). P. 28–32.
5. Krymchak L. A. (2023). Transformatsiia ryzkyv ta zahroz ekonomichnoi bezpeky vitchyznianskykh subiektiv hospodariuvannia. *Development service industry management*. № 1. P. 56–60.
6. Krymchak L. A., Harbuziuk V. V., Rudnichenko M. M., Romaniuk I. P. (2021). Identyfikatsiia ryzkyv diialnosti zakladiv okhorony zdorovia v systemi bezpekoorіientovanoho upravlinnia. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*. T. 6. № 3. P. 184–189.
7. Vershynina D. M. Informatsiino-analitychne zabezpechennia bezpekoorіientovanoho upravlinnia pidpryiemstv budivelnnoi haluzi v umovakh yevrointehratsii. Dys. na zdob. nauk. stup. dokt. filosofii za spets. 051 «Ekonomika». Kharkivskiy natsionalnyi universytet miskoho hospodarstva imeni O.M. Beketova. Kharkiv, 2021. 222 p.
8. Vityk B. (2024). Kadrova bezpeka pdpryiemstva: teoretichni zasady zabezpechennia. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, № 2 (11), pp. 66–69.
9. Orhanizatsiia ta upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpryiemstva: navchalno-metodychnyi posibnyk / Z. B. Zhyvko, O.V. Cherevko, N.V. Zachosova, M. O. Zhyvko, O.B. Bavorovska, V.O. Zanora; za red. Z.B. Zhyvko. Cherkasy : vydavets Chabanenko Yu.A., 2019. 120 p.
10. Rudnichenko Ye. M. (2013). Zahroza, ryzyk, nebezpeka: sutnist ta vzaiemozv'язok iz systemoiu ekonomichnoi bezpeky. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpryiemnytstvo*. № 25 (I). P. 188–195.